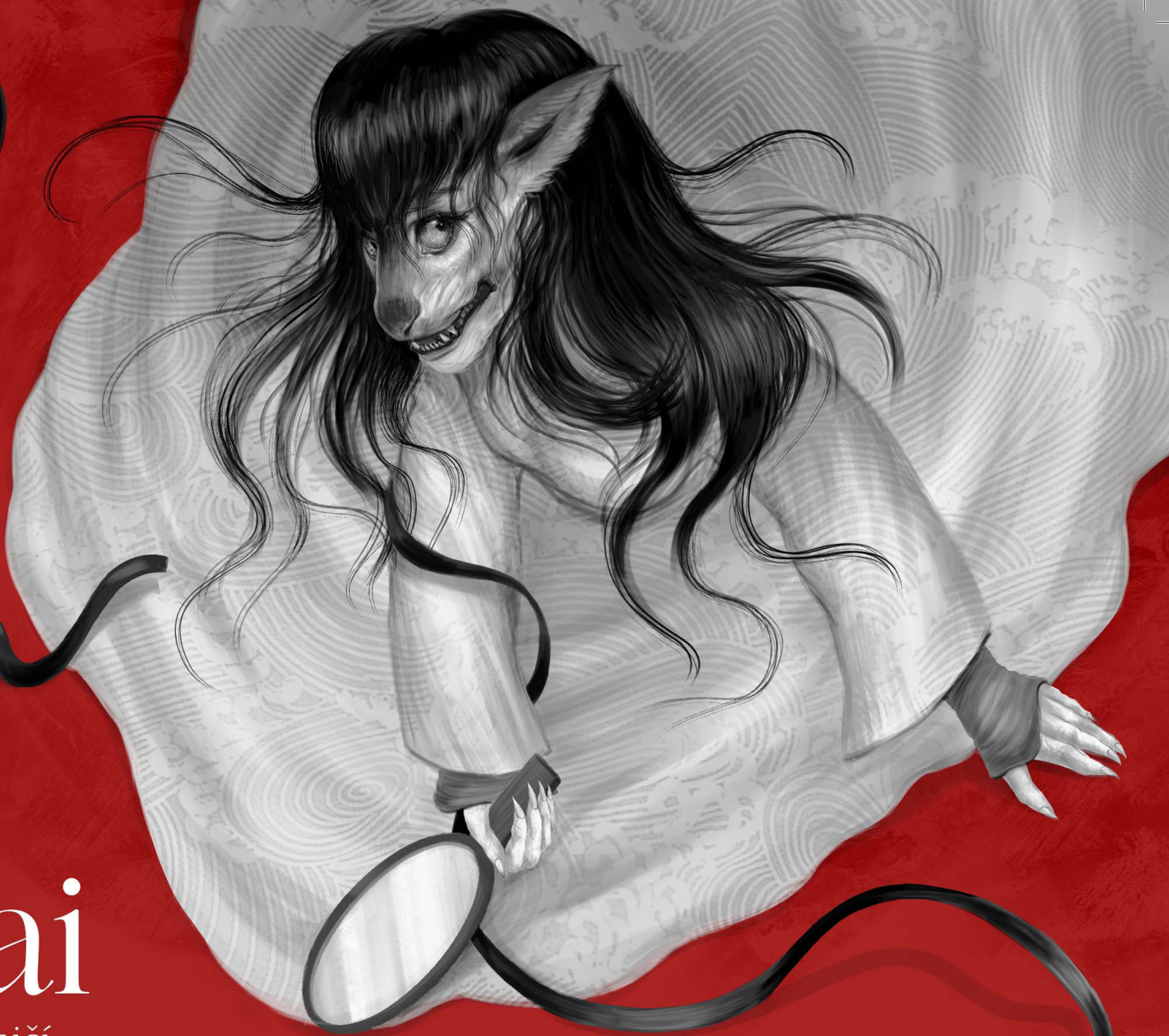

Yokai

Bytosti z pohraničí

autor: Rodionova Polina

*Bakalářská práce
2022*

Yokai

Bytosti z pohraničí

Obsah

Úvod.....	8
Kitsune.....	20
Bakeneko.....	28
Tesso.....	32
Rokurokubi.....	36
Oni.....	40
Daitengu.....	44
Umi bozu.....	48
Seznam literatury.....	51

Úvod

Co a kdo jsou jókaiové?

Jókaiové jsou nadpřirozené bytosti japonské mytologie, které jsou považovány za nedílnou součást japonské kultury od starověku až po současnost. Ve své podstatě je jókai jakýmkoliv nevysvětleným jevem a je základem folklorní kultury, která definuje vědomí a život Japonců.

V japonské mytologii jókai vychází na lov po západu slunce nebo těsně před úsvitem, když přichází soumrak. Samotné hieroglyfy slova jókai 妖怪 v překladu označují kouzelný, úžasný, tajemný, ale zároveň mohou být přeloženy jako hlavolam, divný, podezřelý, fantom a přízrak. Často se o jókaich hovoří v surrealistickém kontextu, například, když se schovávají pod stromy ve formě fialových stínů a předměty v tlumeném soumraku ztrácejí jasnost obrysů. Není vidět, čí stín se ve tmě skrývá: vlastní, cizí nebo démonický. Ve starověku se soumrak v japonštině označoval slovem kawatare 彼は誰 a znamenal otázku „Kdo je tam? Kdo to je?“. A jen odpověď zaznívající z temnoty by mohla napovědět, co nebo kdo ve tmě čeká...

Profesor folklóru a výzkumník japonské démonologie Michael Dylan Foster mluví o tom, že jókai začíná tam, kde končí slova.

Dodává, že se může vyskytnout v podobě záhadných zvuků, blesku prásknutého na hřbitově či záplavy, která ruší jednu vesnici, ale ponechává stranou jinou. Podle něj jókaiové přichází tehdy, když v okolí začíná vládnout strach z neznámého a nevysvětlitelného. Pojem jókai tedy může znamenat různé předměty, jevy a bytosti, které jsou v obecném chápání často známé jako duchové, démoni, vlkodlaci a monstry.

Ale každý z nich se stává jókaiem jen tehdy, když dostává své jméno. Zde je vhodné připomenout kouzlo jmen, které je běžné u mnoha starověkých kmenů a národů. Z historického hlediska jméno vždy představovalo jakési heslo neboli abecední kód umožňující přístup nejen k duši, ale i k tělu majitele jména. Znalost pravého, tj. tajného jména zajišťovala neomezenou moc nad jeho nositelem, ať už je to divoký drak nebo zlý démon. Je možné, že při vymýšlení jmen záhadných jevů se obyvatelé japonských ostrovů snažili omezit tajemné síly nebo je alespoň uklidnit. Kromě toho byl jakýkoli jev a předmět s pomocí jména označen ve své specifičnosti. Pokud bytosti či jevy neměly jméno, nepodléhaly vědomé kontrole a již tím se stávaly nebezpečné.

Bytosti z pohraničí

Většina jókaiů jsou obyvatelé tzv. pohraničí. Dualita je jejich nedílnou součástí. Touha po krvi v nich sousedí se schopností dělat dobro, pomstychtivá nemilosrdnost hraničí se schopností obdařit bohatstvím a štěstím. Jókaiové jsou různorodí a mají schopnost transformace.

Zevnějšku mohou připadat jako lidé (ale nejsou lidé) či jako zvířata (ale nesou zvířata). Ve skutečnosti mohou mít děsivý vzhled, ale také skládat se z částí různých tvorů. Někdy jókai vypadá úplně jako člověk, ale člověk ošklivý a s narušenými proporcemi (příliš dlouhým krkem, rukama, nohama, jazykem atd.). Navíc mohou být jókaiové viditelní a neviditelní. Mohou vypadat jako zvuk, ozvěna, oheň či fenomén přírody, který má zlou vůli a charakter. Šintoistické představy o duši živých a neživých bytostí naznačují, že svět obývá množství duší a zdaleka ne všechny z nich patří lidem.

Podle výstižné definice Fostera se jókaiové objevují buď na hraně nebo mezi, v tzv. zóně nejistoty: mezi nebem a zemí, mezi vodou a zemí, mezi světlem a tmou. Jejich oblíbenými stanovišti jsou mosty, tunely, křižovatky, země, pustiny, opuštěné usedlosti, hory opírající se o oblohu a vody bez hranic. Jókaiové vznikají z prasklin mezi světy, objevují se mezi všímavostí a iluzí, a právě v tyto okamžiky zaskakují lidi. Obvykle se ukazují v hodině mezi světlem a tmou, i když se mohou objevit v poledne. A jen duchové známé jako júrei (幽霊, v překladu jiný svět, obskurní duch zesnulého) upřednostňují hluchou noc.

Jak japonští démoni získali jméno jókai

Přestože slovo jókai taktéž přišlo z Číny, ve starověku se používalo poměrně zřídka. Nicméně od poloviny období (1603–1868) Edo v důsledku vývoje masové tištěné literatury toto označení pevně vstoupilo do každodenního života Japonců.

Jen v období Meidži (1868–1912) a díky dílům průkopníka japonské démonologie Inoue Enryō, zejména jeho cyklu přednášek (Lectures on Mystery Studies 妖怪学講, 1893–1894) jókai se stal obecným názvem pro vše záhadné a nevysvětlitelné. V první polovině 20. století první japonský etnograf a folklorista Kunio Yanagita zařadil tento pojem do základní vědy. Později na konci 20. století mangaka Šigeru Mizuki rozšířil pojem jókai v popové kultuře.

Jókai v písemných pramenech a literatuře

Všechno zázračné a kouzelné je velkoryse rozptýleno v japonském ústním folklóru (a to nejen v pohádkovém žánru), stejně jako v písemných pramenech, včetně literatury. To platí zejména pro folklórní témata týkající se soumraku a démonů. Ve skutečnosti je folklór součástí kultury a života, která se nedokumentuje synchronně. Zmínky o jókaiích se ale v něm objevují od starověku, nejprve v historických pojednáních, poté i v literárních dílech. Ovšem zmínka o jókaiích jako o něčem abstraktním je jedna věc, kdyžto zcela jiná věc je zařazení jókaiů do literárních textů s popisem bitev skutečných hrdinů s fantastickými monstry. Právě zde vyvstává otázka o klasifikaci všeho zázračného v mistrovských dílech japonské literatury od období Heian (794–1185).

Navzdory značnému úsilí evropských folkloristů, japonské pohádky, legendy a ústní podání se špatně zařazují do Prokrustova lože jasného nám schématu.

V japonských kouzelných pohádkách jsou kouzelné jen fantastické bytosti, zatímco povinná skladba a další rodové znaky běžné pohádky z větší části chybí. Pohádkový žánr Japonců není založen na lidové víře ani nevypráví příběhy o nečisté síle. Zahrnuje ale historie o vlkodlacích (obake, banasi), které jsou z hlediska svého žánru poměrně různorodé. Výsledkem je, že pohádky a legendy se rozdělují do zcela jiných žánrů (setsuwa, otogi-zōshi, kaidan atd.). Není proto snadné pochopit, čím konkrétně se v japonském folklóru liší jedna legenda od té druhé a dokonce i od pohádky.

Ruský specialista na japonský folklór Viktor Mazurik nabízí zajímavou koncepci, která pojednává o těsné souvislosti mezi pohádkovým žánrem a archaickým eposem, což vyžaduje zcela jiné metody klasifikace textů. Mluví o tom, že mezi pohádkami, které volně migrují podobně zástupcům fauny, a mezi historickým legendami, které jsou spojeny s určitým časem a geografickou lokací stejně jako zástupci flory, není nepropustná hranice. Jinak řečeno, v japonských pohádkách, jakož i v jiných formách této kultury, se projevila touha po tzv. dohodě a souhlasu. Díky němu jsou Japonci připraveni jít do mnohem větší kompromisy než evropští historici. Podle nich menší význam má hrdinský epos a větší roli mají domácí, novelistické zápletky. Proto jsou japonské pohádky více přiblížené k archaickému eposu, a možná i proto jsou bohatěji osídleny různými duchy, vlkodlaky a dalšími mytologickými bytostmi.

S podobným přístupem se téměř vymazává hranice mezi pravdou a fikcí, vírou a nevírou; rozostřují se hranice žánrů, které se vzájemně propojují.

To pak vysvětluje na první pohled neuvěřitelný fakt, že v historické legendě (ne pohádkovém žánru) může působit zcela reálná osobnost, která bojuje a poráží fantastického (pohádkového) démona. A o pravosti tohoto příběhu nebude pochybovat žádný Japonec. Příběhů o krvežíznivých jókaiích a hrozivých pomstychtivých duších se občas účastní nejen hrdinové, ale i básníci, státníci, vědci a všemocní mágové, a dokonce i bohové. Takových legend je mnoho a vyčnívá z nich těch několik nejzajímavějších. V letopisné klenbě Zápisky o starých věcech (Kodžiki, 712) je popsána bitva boha větru Susanoa s drakem Jamatem no Oročim o osmi ocasech a osmi hlavách, který hltal dívky v provincii Izumo.

Byl drak Jamata no Oroči jókaiem v pravém slova smyslu? Nebo je to božstvo, které sešlo na úroveň jókaiů? Existuje mnoho verzí z velké části založených na interpretaci hieroglyfů jména. Ale v každém případě Jamata no Oroči je strašlivá nadpřirozená bytost a obrovský drak, kdyžto mýtus o vítězství Susanoa nad drakem je nejstarší mýtus mezi mýty a jedna z nejznámějších japonských folklórních legend o hrdinech, kteří porážejí hrozné příšery s pomocí svého meče nebo rozumu. Obecně lze poznamenat, že téma obrovského hada nebo draka je v Japonsku velmi populární. A pokud je příběh o vítězství Susanoa nad Jamatem no Oročim stále mýtem, pak podobný děj leží v základě mnoha jiných, pozdějších legend a literárních děl. Japonské folklórní motivy jsou také často doplněny o čínské legendy, což jim přidává zvláštní kolorit.

Velmi populární v zemi je legenda o dívce Kiyohime, která se v záchvatu vášně pro mnicha Anzina změnila v hada. Stala se příběhem pro divadelní hru divadla Nó (Dōjō-ji), stejně jako tématem pro mnoho novel, divadelních pře stavení a filmových adaptací, již ale v rámci žánru kaidan. Setkání s jókaii jsou zaznamenána i v raných písemných dílech, jako třeba Zápisky o provinční kultuře, geografii a ústní tradici (Fudoki, 8. století), v literatuře období Heian, Kamakura a Muromati. Obzvláště mnoho folklorních vyprávění lze nalézt v próze setsuwa, zejména v raných sbírkách Pradávné pověsti (Konjaku Monogatari, cca 1120), Příběhy shromážděné v Udžich (Uji Shūi Monogatari, 8. století). Od období Muromači do raného Edo (od konce 14. až do konce 17. století) v Japonsku byl v oblibě literární žánr zábavných příběhů otogi-zōshi. Mnohé z nich byly původně navrženy jako svitky typu emakimono a obsahovaly kresby. Poté se začaly vydávat jako rukopisy a později se xylografickým způsobem tiskly. V tomto žánru bylo také přepracováno a publikováno dost slavných legend a pohádek.

Mnohdy se hrdiny zaznamenaných legend o jókaiích byly známé historické postavy, například, Abe no Seimei, který se proslavil díky onmyōdō, což je tradiční japonské okultní učení kombinující prvky taoismu, šintoismu, buddhismu, čínské filozofie a přírodních věd. Onmyōji, tj. lidé, kteří praktikují onmyōdō, byli považováni za mocné čaroděje, kteří zklidňovali jókai, vyháněli zlé duchy a také naváděli kletby. Abe no Seimei vystoupal až do nejvyšších výšin u císařského dvora.

Podle jedné z legend byl synem dvorního Abe no Seimeiho a bílé lišky Kuzunohy, která darovala dítěti magické schopnosti jednat v obou světech. V budoucnu bude o Kuzunoše napsáno mnoho děl, včetně těch, která se dostalado příběhů Uji Shūi Monogatari. Abe no Seimei zase měl celou družinu démonů-shikigami, kteří mu sloužili.

Ne méně známá je osobnost Sugawary no Mičizaneho (845–903), skutečného politika, vědce a básníka z období Heian. Díky svému talentu se velmi rychle prosadil na úřednickém žebříčku a brzy byl jmenován pravicovým ministrem. Nicméně po pomluvě soupeřů, kterými se stala rodina Fudžiwara, byl vyhoštěn na ostrov Tsukushi (nyní Kjúšú) a o dva roky později ve vzteku a zoufalství zemřel. Sugawara no Mičizane ztratil svou rodinu a bohatství, trpěl nemocí a nespravedlností. Po své smrti se změnil v rozhněvaného ducha a ukazoval se v hrozném burácení hromu. Po Sugawarově smrti v roce 903 Kjóto zasáhl mor, zemřel syn císaře Daiga a blesk málem zapálil Císařský palác. To všechno bylo vnímáno jako pomsta jeho rozzuřeného ducha.

V roce 955 se stal Sugawara nejvyšším božstvem nad všemi démony hromu. Pro uklidnění goryō Sugawary no Mičizaneho v hlavním městě byla postavena šintoistická svatyně Kitano-temmangū Shrine, kdyžto zesnulému vyhnancovi nejprve byl udělen titul levicového ministra (Sadaijin) a pak i hlavního ministra (Daijō Daijin). Poté byl duch vyhlášen kami, tj. deifikován v šintoismus, a teprve po několik století se stal pokojným patronem literatury, vědy a vzdělávání, nebeským bohem Tenmangū Tenjin.

Jak svědčí druhá nejstarší japonská dochovaná kronika Nihonšoki, dříve jméno Tenjin dostávala božstva, která byla předky císařského rodu. Až do příchodu bohyně Amaterasu-ó-mi-kami se tato božstva nazývala Tenjin Sitidai, což v překladu znamenalo sedm generací nebeských bohů. Až dosud se na počest Sugawary každoročně koná festival švestkových květů, a to hlavně proto, že je známý svou básní o švestkách. Konečně další zajímavou legendou je příběh o slavném bojovníkovi Minamotu no Yorimitsu (948–1021), který je známý jako Raiko. Jeho osobnost byla zobrazena na rytinách a proslula v několika legendách, tudíž později i v literárních dílech, včetně otogi-zōshi (například, v Zábavné historii o Zemním pavouku, 14. století), ve válečném příběhu gunki monogatari s názvem Příběh rodu Taira (počátek 13. století) a v dramatech divadla Nó a Kabuki. Raiko je také slavný svými vítězstvími, hlavně vítězstvím nad oni Shuten-dōji, což je druh jókaiů z hory Ōeyama, který hltal urozené mladíky a krásné dívky v Kjótu (na toto téma je také napsáno otogi-zōshi). Jeho dalším známým vítězstvím je zdolání démona-jókaie Tsuchiguma (Zemního pavouka). Zajímavé je, že jedním z jeho věrných společníků byl tzv. zlatý chlapec Sakata no Kintoki neboli Kintaró. Podle japonských legend Kintaró je syn nebo odchovanec horské čarodějnice Yamaby, která měla nelidskou sílu a rozuměla jazyku ptáků a zvířat.

Hrdinské činy jókaiů jsou v japonské literatuře tak početné, že se tomuto tématu lze věnovat vícesvazkové eseje. V období Edo byly populární nejen otogi-zōshi, ale i sbírky setsuwy s názvem Hyakumonogatari Kaidankai (v překladu 100 děsivých příběhů).

Jsou to příběhy žánrově přibližné ke kaidanu, ve kterých se začaly hromadit historie o jókaiích. Také v tomto období byly v oblibě měšťan levné knížky s žlutým obalem kibyōshi. Šlo tedy o publikace v žánru ilustrovaných knih pro masové čtenáře kusa-zōshi. Oblíbeným tématem v nich byli samozřejmě jókaiové a právě z těchto knih začal komerční vzestup publikací o démonech.

Kitsune

Liška

狐

Kitsune je obyčejná liška. Název kitsune je nejčastější pro označení lišky v kontrastu s mnoha dalšími liškami, které se týkají které se týkají zvláštních případů. To dobře poukazuje na to, že v Japonsku se liška nerozdělovala na obyčejnou a nadpřirozenou. To potvrzují i některé zdroje, podle nichž rysy běžných lišek jsou podobné magickým liškám. Nejdůležitější schopnost lišky na Dálném východě je schopnost přeměnit se na něco jiného.

Liška však není jediné zvíře, které má schopnost k proměně. V různých oblastech žijí podobné představy vlčích a jezevcích (případně mývalovitých psících čili tanuki), žábách a hadech. Mimochodem, obrazy tanuki a kitsune byly podle svého chování a vlastností v Japonsku tak blízké, že od 13. století se zde objevil termín kori. V překladu znamenal právě „buď kitsune nebo tanuki“ a používal se v situacích, když člověk přesně nerozuměl tomu, s jakým zvířetem se v pozměněném vzhledu setkal. Celkově je třeba poznamenat, že víra v to, že po uplynutí určitého období se liška může stát člověkem, je velmi starodávná. Vyskytuje se v čínských pramenech nejméně od 4. století n. l. o japonských mravech a zvycích:

Počet let, kterých musí liška prožít, aby se naučila přeměňovat na člověka, činí v japonských pramenech nejčastěji 50 nebo 100 let. V čínských zdrojích se toto období někdy zvyšuje na 500 let. Samotný proces přeměny může být velmi odlišný. Nejstarší japonské a čínské spisy, které zmiňují lišky, spojují proces přeměny s hřbitovy a pohřby.

Podle japonských historických spisů existovalo mnoho různých způsobů transformace lišek. Ale přestože liška se mění, není se vždy mění na člověka. V dříve zmíněné sbírce Pradávných pověstí (Konjaku Monogatarishū) ze 6. století se vypráví příběh o dvou lidech, kteří se v měsíčné noci hledali ztraceného v horách koně. Najednou se zastavili u obřího stromu Sugi (japonské kryptomerie), který na tomto místě ještě nikdy neviděli, a začali přemýšlet. Najednou přišli k tomu, že bezcílně bloudit je nutí nějaké božstvo. Proto se rozhodli, že ze svých luků vystřelí v strom. Tím se ho snažili označit, aby se pak neztratili. Ale jakmile se šípy dotkly stromu, ten zmizel. Střelci ve strachu utekli. Ráno se k tomuto místu vrátili a zjistili, že na místě, kde stál strom, byl lišák. V jeho ústí byla větvička kryptometrie a v břiše trčely dva šípy.

V japonské zprávě z 18. století se uvádí fenomén obrovské ženy o výšce nejméně 30 šaku, která měla v ruce pochodeň. V této zprávě se uváděla jako kori, z čehož vyplývá, že autor si nebyl jistý, zda se jedná o kicune nebo o tanuki. Jeden z dalších nejpodivnějších příběhů o kitsune pochází z roku 1889. Zmiňuje ji první západní učitel japonštiny a literatury na Císařské univerzitě v Tokiu Basil Hall Chamberlain v knize o japonských mravech a zvycích:

„V roce 1889 se objevily zvěsti, že liška přijala podobu vlaku na trati Yokohama-Tokio. Ten vlak duchů jako by jel směrem k opravdovému vlaku, ale nemohl se k něj přiblížit. Když strojvedoucí skutečného vlaku pochopil, že všechny signály, které zoufale podával, jsou zbytečné, vyvinul maximální rychlost, kterou lokomotiva byla schopna vyprodukovat. Nakonec, když strojvedoucí dohnal vlak, nestalo se nic jiného, než lehké a hluché zaklepání. A právě zázrakem byla na kolejích nalezena liška, která se dostala pod kola“.¹

Linka Tokio-Yokohama, o které se jedná v tomto příběhu, je první železniční trať v Japonsku. Byla uvedena do provozu v roce 1872 a v průběhu 17 let se Japonci nepřestali dívat na tento zázrak západní techniky s pocitem lehkého strachu. Není to ale jediný vlak-kitsune v Japonsku. V polovině 50. let se na jihu ostrova Kjúšú tradovalo o tom, že v noci po železničním pásu projíždí vlak-kitsune, který jako řetěz světél. Místní obyvatelé tvrdili, že při stavbě železničních tratí bylo zničeno mnoho liščích doupat a nyní jejich přízraky, spojující se do jednoho velkého přízračného vlaku, na sebe nenechají zapomenout. Existují příběhy o autě-kitsune a dokonce i o lišce-konvici. Přestože je mnoho různých živých bytostí či předmětů, které se mohou proměnit v kitsune, ne všechny tyto proměny jsou úspěšné. Kitsune se může proměnit v člověka ne úplně, takže za sebou nechá táhnout chlupatý liščí ocas.

Kromě toho kitsune může poplést vlevo a vpravo, jak to bylo v příběhu z 18. století. V něm se hovořilo o muži, který vyšel z domova za prací, ale velmi brzy se vrátil a pod záminkou záminkou únavy šel spát. Jeho tchyně si všimla, že je slepý na levé oko, zatímco manžel její dcery byl slepý na pravé oko. Pro ověření obě ženy, tedy matka a dcera, probudily muže pod falešnou záminkou. V tom okamžiku zjistily, že skutečně byl slepý na jiné oko. Ženy se dočkaly, až zase půjde spát, a poté muže zabily. Pod úderu nožů prý křičel stejně jako lišky.

Kitsune vydávají v příbězích dva typy zvuků. Jeden zní jako „kon-kon“ a druhý jako „kai-kai“. Často mezi nimi není žádný rozdíl, ale někdy se stále předpokládá, že i podle zvuku lze pochopit, která liška před člověkem stojí: dobrá nebo zlá. Zvuk vydávaný zlou liškou je „kai-kai“. Oproti tomu božská liška a poselkyně Inari vydává zvuk „kon-kon“. Ale to není pravidlo a ve mnoha příbězích je tento princip porušen. Rozdíl ve zvuku kitsune může být vysvětlen i jiným způsobem, tedy stavem lišky:

„Když kitsune trpí, její křik je velmi podobný pláči dítěte. Když je spokojena, produkuje zvuk podobný bouchnutí do prázdné nádoby“.²

Určitý zájem také představuje otázka o ocasu či ocasech kitsune. Přesněji řečeno, o devíti ocasech kitsune. Dokonce i ve starověkém čínském Katalogu hor a moří bylo možné nalézt spoustu devítihlavých zvířat, z nichž se některá přirovnávala k lišce. Podobná zvířata se objevovala v oblasti mytické hory Zelený kopec, na které podle čínských představ žili bohové a duchové.

„O tři sta li na východ je hora zvaná Zelený kopec. Na jejím jižním svahu je mnoho nefritu, na severním je hodně zinku. Je tam zvíře, které vypadá jako liška, ale má devět ocasů. Zvuk jeho hlasu připomíná pláč dítěte. Může člověka sežrat. Ten, kdo ho sní, se nemusí bát hadího jedu“.³

Existuje předpoklad, že to, co se změnilo na devět ocasů kitsune, bylo původně buď obratle nebo spíše rozvětvení ocasu než skutečné ocasy, které rostou trsem z jednoho místa. Podle čínských představ se skutečně počítalo, například, s tím, že lišky mají devět obratlů nebo kloubů v ocasu.

Podle čínských představ mohla být devítiocasá liška považována za dobrou předzvěst. Jedna legenda vyprávěla o tom, jak jeden z mýtických císařů Číny Jü Velký se jednou setkal s bílou devítiocasou liškou v oblasti Tou Xiang. Císař nebyl ženatý a neměl potomky, i když vládl už 13 let, a tato skutečnost jeho poddaným značně vadila. Když však císař viděl lišku, řekl: „Bílá je moje barva a devět ocasů je znamením mnoha potomků“. Rozhodl se, že si v této oblasti vezme ženu. Setkání s liškou s devíti ocasy bylo v příštích letech považováno za dobré znamení řády a zákonnosti. V Japonsku se věří, že po dosažení osmi set nebo tisíce let se kitsune stává nebeskou liškou a její kožešina získává zlatou barvu. Jak je známo, obvykle taková liška již zasahuje do lidských záležitostí. Současně s tím ale výraz „liška s devíti ocasy“ (kyubi-no kitsune) označuje lichotníka a podvodníka.

Jeden z článků o tanuki a kitsune v japonském folklóru zmiňuje víru v to, že kitsune uzavírají trvalé manželské svazky a svatbou kitsune se nazývá to, co je známé jako když se déšť střídá se sluncem, respektive když současně svítí slunce a prší.

Možná by se nemělo mluvit o víře v to, že lišky uzavírají sňatky ani o to, že se častěji setkává s liškami než s lišáky. Spojení mezi kitsune a neobvyklými přírodními událostmi není zřejmé a nemůže být historicky vysvětleno. Nicméně déšť během slunce se ve mnoha zemích nazývá liščí svatbou, takže není možné tento jev objasnit pouhou jazykovou výpůjčkou.

V Japonsku se hovoří o tom, že během deště za slunce lze si všimnout svatební průvod kitsune. Zdá se, že tato pověra, která byla převzata z jiného místa, si již našla místo nové. Řetězy světél nebo jen světla viditelná v noci ve velké vzdálenosti jsou také považována za světla svatebních průvodů kitsune.

---

¹ Basil Hall Chamberlain, *Things Japanese*

² Michael Dylan Foster, *Pandemonium and Parade Japanese Monsters and the Culture of Yokai*

³ *Katalog hor a moří, I*, ^{3a}

Bakeneko

Monstrózní kočka čili nadpřirozená kočka⁴

化け猫
ばけねこ

Kočky se vyskytují po celém Japonsku. Některé z nich žijí v domácnosti, aby chytily myši, jiné jsou toulavé a sídlí ve městech a obcích. Když kočka stárne, akumuluje svou magickou sílu a mění se v jókaie Bakeneko, která teprve začala nový život nadpřirozené bytosti, je prakticky k nerozeznání od běžné kočky, ale brzy začíná chodit na zadních nohách. Stárnutím a posílením své magické síly bakeneko postupně roste a může se vyrůst do výšky dospělého člověka. Má výjimečné schopnosti vlkodlactví. Často se maskuje jako obyčejná malá kočka nebo se proměňuje v člověka, někdy tudíž i ve vlastního pána. Nicméně, v lidském vzhledu je poměrně snadné vlkodlačí kočku rozpoznat, protože bakeneko miluje balit ručník kolem hlavy a vesele v takové podobě tančit. Mnohé z nich také umí mluvit lidským jazykem, jsou schopné spolknout kořist, která je mnohem větší než oni sami, či například bez jakékoliv újmy sníst jed. Proto se někdy stává, že vlkodlačí kočka požívá svého pána a zaujímá jeho místo v domě.

Ale i kdyby své pány nezabíjely, pořád jim přináší všelijaké neštěstí, jako například požár. Faktem je, že bakeneko může způsobit přízračný oheň na konci svého ocasu, přičemž jsou známé případy, kdy vlkodlačí kočky omylem zapálily dům.⁵

Navíc mají nepříjemnou oblibu zvedat čerstvé mrtvoly a používat je jako loutky pro své nehezké účely.⁶ Bakeneko proto představují vážnou hrozbu pro všechny, kteří s nimi či vedle nich žijí.

Kočka se může stát bakeneko z různých důvodů, ale nejčastěji má splnit několik zásadních podmínek. V první řadě musí prožít dlouhý život (více než 13 let), mít určitou velikost (více než cca 3,75 kg) a sníst velké množství lampového oleje. Dalším znamením, že kočka je blízko k přeměně na bakeneko, je velmi dlouhý ocas. Tato pověra vedla ke zvyku kupírovat ocasy u koček tak, aby nebyly příliš dlouhé a zvíře se nestalo jókaiem.

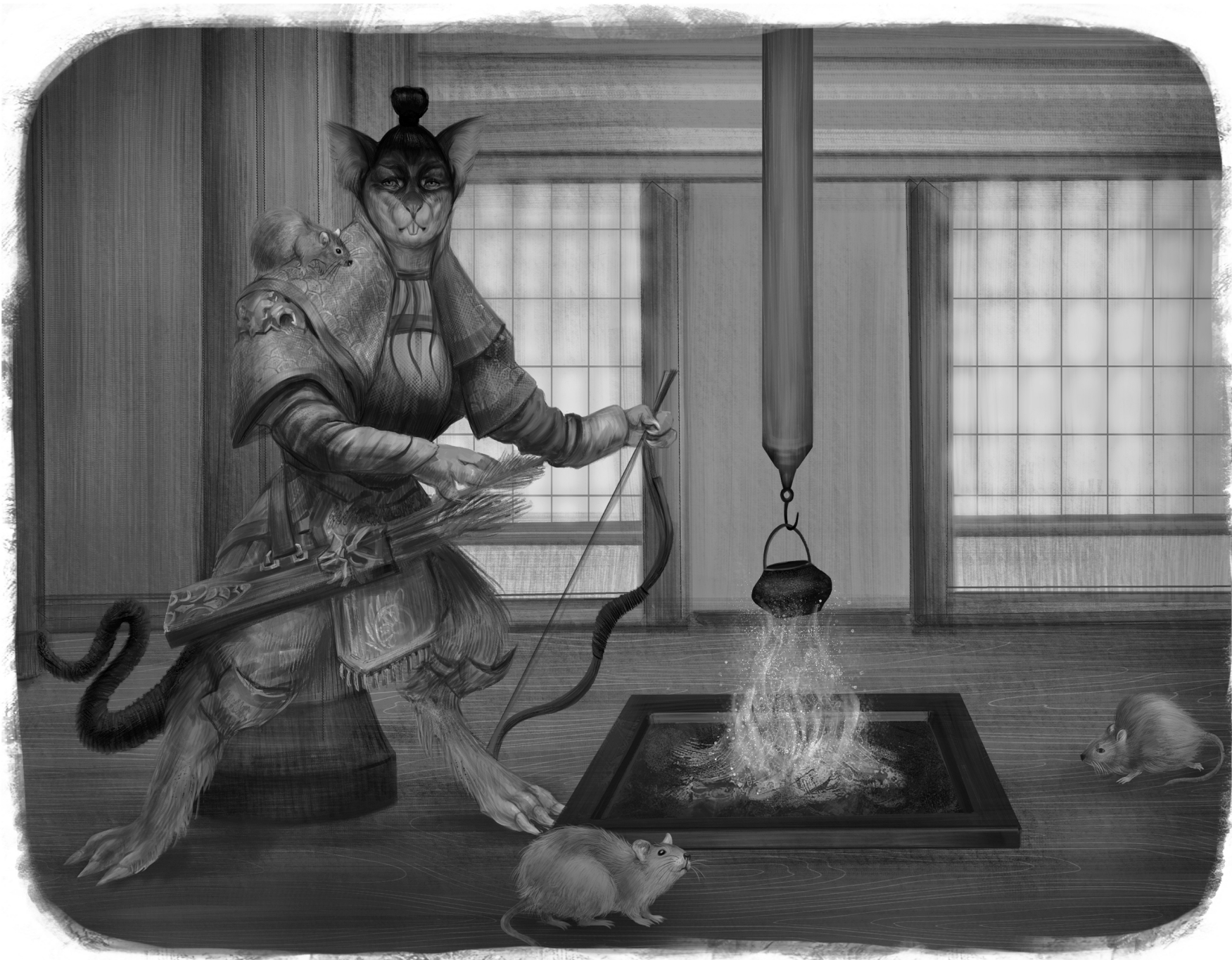
⁴Ve skutečnosti je nadpřirozená kočka zvláštním jókaiem, který se nazývá kaybe. Je to strašný kočičí duch, který se mstí za smrt svých pánů (obvykle paní). Takové duchy vznikají, pokud kočka vypije krev zavražděné osoby nebo současně s ní zemře.

⁵Ve starém Japonsku, jehož hlavním stavebním materiálem bylo dřevo a papír, nebyla horší katastrofa než požár. Za úmyslné zapálení lidem hrozil trest smrti.

⁶Tento charakteristický rys je nejčastěji připisován k tvoru nazývanému nekomata.

Tesso

Železná krysa

鉄鼠

Japonský folklor je plný příběhů o odplatě rozhněvaných duchů Onre. Mění se v ně lidé, kteří zemřeli s těžkou újmou na srdci, přičemž duch pronásleduje pachatele, dokud nebude potrestán. Pouze v tomto případě získá klid. Do dějin byl zařazen jeden výrazný případ, kdy se rozhněvaný duch mnicha nejen vrátil z onoho světa, ale také proměnil se v strašidelného jókaie v podobě krysy Tesso.

Jak říká legenda, všechno se stalo na počátku 20. století. Za vlády císaře Sirakawy (1073–1087) žil mocný buddhistický mnich Raigo. Sloužil jako opat kláštera Mii-dera, který se nacházel nedaleko Kjóta. Mnich byl známý svou zbožností a duchovní mocí. Proto se k němu bezdětný císař obrátil s prosbou, aby se pomodlil za narození následníka. Syrakawa slíbil Raigovi jakoukoli odměnu, pokud se modlitby stanou účinnými a stane se zázrak. Po vyslechnutí císaře přijal Raigo nabídku a ponořil se do hluboké meditace. Brzy se Syrakawě narodil dlouho očekávaný prvorozený syn. Když si Raigo vzpomněl na slib, požádal císaře, aby v Mii-deru zřídil budovu pro mnišské zasvěcení.

S ní by do klášteru mohl přijímat nové studenty. Císař s radostí souhlasil. Klášter Mii-dera však měl vlivného soupeře, a to chrám Enrjakudži, který se nacházel v blízké vzdálenosti a taktéž patřil k buddhistické sektě Tendai.

Chrám se však po smrti zakladatele hnutí rozdělily a pohádaly. Enrjakudži si chtěl nechat privilegium zasvěcovat nové tendaiské mnichy a nedat tuto příležitost chrámu Mii-dera.

Novicové Enrjakudži shromáždili obrovskou armádu válčících mnichů (Sóhei) a uspořádali mnoho tvrdých bitev s ostatními mnichy a politickými vůdci. Celé Japonsko se zděsilo z jejich moci. Hovořilo se, že císař může ovlivnit všechno na zemi kromě tří věcí: foukání větru, házení hracích kostí v poháru a mnichů Enrjakudži. Bojechtiví mniši požadovali, aby císař ignoroval Raigovu žádost. Císař se podřídil a porušil svůj slib. Na protest podvedený mnich vyhlásil hladovku a po 100 dnech bez jídla zemřel. Na konci svého života proklínal císaře a nenáviděný chrám Enrjakudži.

Poté se začaly dít chmurné události. V noci v císařském paláci se objevila zlověstná bílá postava, která se skláněla nad postýlkou malého prince. Brzy zemřel dědic, což byl jen začátek pomsty. Raigova rozrušená duše se proměnila v obludného Tesso, tj. krysu o velikosti člověka s tvrdým jako kámen tělem a ostrými jako železo drápy a zuby. Po shromáždění hordy krys se jókai vydal na horu Hiei, kde byl chrám Enrjakudži.

Slovo Tesso se skládá ze dvou hieroglyfů, a to 鉄 (železný) a 鼠 (krysa). Jméno bylo vymyšleno a poprvé použito umělcem Toriyamou Sekienem v jeho encyklopedii Ilustrovaný noční průvod stovek démonů. Předtím byl Tesso znám jako krysa Raigo.

V knize o anatomii jókaiů Shigeru Mizuki⁷ dodal, že žaludeční šťáva Tessa rozpouští cokoli. Kromě toho se žaludek krysy otáčí jako mixér a může rozdrtit vše, co jí.

---

⁷ Shigeru Mizuki 水木 しげる - Vyznámny mangaka a japonsky folklorista

Rokurokubi

krk jako hrnčířský kruh

轆轤首
ろくろくび

Přes den rokurokubi vypadají jako normální ženy. Avšak v noci během spánku se jejich krky roztahují na neuvěřitelnou délku a hlava se volně potuluje kolem. Někdy rokurokubi utočí na malá zvířata, pijí lampový olej či děsí lidi v okolí. Na rozdíl od většiny jókaiů, kteří se původně rodí monstry, rokurokubi a její blízký soukmenovec nukekubi to jsou obyčejní lidé, kteří byli prokletí z důvodu nějakého zla nebo přestupku. Je možné, že zhřešili proti bohům nebo proti své přirozenosti či porušili věrnost manželům. Velmi často se stává, že hřích spáchává manžel nebo otec, ale paradoxně prokletí odplaty spadá na nevinné manželky a dcery. Každopádně ve všech známých případech jsou rokurokubi ženy⁸, i když ne vždy příčina prokletí spočívá v nich samotných.

Jednoho dne si jistý pán všiml, že olej v jeho lampách mizí příliš rychle. Začal proto podezírat, že jedna jeho služka je rokurokubi, a pro jistotu se rozhodl dívku vypátrat. Když usnula, vplížil se k ní do pokoje a začal ji pozorovat. Brzy si všiml kolem krku a hrudníku dívky podivné odpařování a záře. Po chvíli se služebná otočila ve spánku, ale posunulo se jen její tělo! Hlava zůstala na stejném místě, zatímco krk ležel na posteli a natáhl se k trupu. Druhý den byla dívka propuštěna. Odevšad, kde chtěla pracovat, byla vyhnána.

Chuděrka ani náhodou nemohla pochopit, proč má takové neštěstí, ale nakonec se nikdy nedozvěděla, že je rokurokubi.

V prefektuře Tottori se vypráví starý příběh o mnichu, který utekl s mladou dámou jménem Oetsu. Na cestě však dívka onemocněla. Na její léčbu by se musely vynaložit všechny peníze odložené na cestu, a proto mnich dívku zabil a ukradl její úspory. Poté se ubytoval v hotelu, který patřil muži s krásnou dcerou. Lehkomyslný mnich s ní sdílel postel, ale když přišla noc, krk dívky se náhle prodloužil. Její tvář se stala tváří Oetsu, která ho hněvivě obvinila z vraždy.

Ráno mnich litující o svém zlém skutku řekl o všem majiteli. Navíc se zmínil o tom, co se stalo s jeho dcerou v noci. Pán mu na to vypravil, jak zabil svou ženu kvůli penězům, díky nim postavil hotel, kdyžto jeho dcera se za otcovský hřích proměnila v rokurokubi. Po tom všem se mnich vrátil do chrámu, udělal hrob Oetsu a každý den se modlil za její duši. Co se stalo s dcerou majitele hotelu však není známo.

---

⁸ Přestože většinu rokurokubi skutečně tvoří ženy, na některých satirických rytinách je možné vidět rokurokubi v podobě muže. Například, je zobrazen na rytině Kunijoši Utagawy, kde lenící slavného bojovníka proti jókaiům Minamota no Raikō Yorimitsu hráli kolem něj různých druhů jókaie. Vlevo je právě vidět hlavu rokurokubi, která se dostala pod ruku jednoho z hrdinů.

Oni

obří lidožrout, démon

鬼
おに

Oni jsou jedním z nejvýznamnějších obrazů v japonské mytologii. Jsou to velká děsivá bytosti, které jsou vyšší než člověk a někdy vypadají i jako skuteční obři. Žijí v pekle, stejně jako na odlehlých ostrovech, v těžko přístupných horách a jeskyních, ale také v opuštěných pevnostech. Jsou všežravci, ale dávají přednost dobytku, lidem a alkoholu. Vypadají různě, i když nejčastěji jsou zobrazováni s červenou nebo modrou kůží, s roztrhanými vlasy, s dvěma (nebo více) rohy a s dlouhými, křivými špičáky. Existují však oni i s jinými barvami kůže a různým počtem rohů, očí a prstů. Obvykle na sebe mají bederní roušku z kůže velkého zvířete. Všichni oni jsou mimořádně mocní a vytrvalí, přičemž mnozí z nich jsou čarodějové. Jsou to zuřiví démoni, kteří přinášejí katastrofy, šíří nemoci a trestají hříšníky v pekle. Když skutečně zlí lidé zemřou a skončí v jednom z buddhistických pekel, postupně se z nich stanou démoni. Stávají se ošklivými a krutými služebníky velkého pána pekla Emmy a s potěšením mlátí lidi svými železnými obušky. Hlavní povinností oni je vykonávání strašlivých trestů pro hříšníky (kteří nebyli dostatečně zlí, aby se stali démony).

Oni trhají kůži, drtí kosti a dělají spoustu dalších věcí, které jsou příliš hrozné na to, aby byly popsány. Peklo se doslova hemží démony, které nejvyšší velitelé podsvětí nabírají do svých armád. Pokud je duše tak zlá, že nemá žádnou možnost usmíření, člověk se může během života stát démonem. V tomto případě zůstává na zemi, aby naháněl strach na ostatní. Takoví oni jsou pro lidi nejnebezpečnější a většina příběhů je složena právě o nich. Setkání s oni je základem mnoha japonských legend a pohádek o knížatech, dámách, bojovnících a chytrácích. Všechny příběhy o démonech jsou velmi odlišné, ale spojuje je jedna věc: oni jsou vždy nepřátelští k lidem.⁹ Původně se všem duchům, přízrakům a netvorům říkalo „oni“. Základem tohoto názvu bylo slovo *skrytý* nebo *utajený*, které se zapisovalo čínským hieroglyfem s významem *duch*. Předtím než všechny duchy ve starém Japonsku byly popsány a systematizované, slovo oni označovalo prakticky jakékoliv nadpřirozené bytosti: duchy, neznámé bohy, velké a děsivé jókaie a dokonce i zlé a kruté lidi. S postupem času se v japonštině objevily různé definice pro všechny druhy příšer, které jsou známé v současné době. Samotné slovo oni se nyní používá pouze k označení démonů-mužů. Ženy - démonice jsou známé pod jménem kijo.

---

⁹ Tvrzení o tom, že oni jsou vždy nepřátelští vůči lidem je příliš kategorické. Ve skutečnosti existuje mnoho legend, pohádek a příběhů, kde démoni nějakým způsobem pomáhají člověku nebo mu slouží. Například, legendární zakladatel mystického učení Šugendó En no Gyōja měl v pomocnících dva démony, a to Zenkiho a Gokiho. Démon sankiti-oni čili démon trojitého štěstí za bezplatný chlast přinášel kládu, jejíž hodnota byla desetkrát vyšší než koupený alkohol. Existují i jiné případy démonů dobrovolníků. Jediné, co vyžadují, je úctyhodný a skromný vztah. V opačném případě jejich hněv bude strašný.

Daitengu

veliký tengu čili božský pes

大天狗
だいてんぐ

Daitengu je mnohem větší a působivější než kotengu, což je další tvor z japonského folkloru, který připomíná velkého dravého ptáka s menšími lidskými rysy. Na rozdíl od něj má daitengu mnohem lidštější vzhled. Obvykle je to muž v oblecích asketického mnicha s červeným obličejem, neuvěřitelně dlouhým nosem falického tvaru (čím větší je nos, tím silnější je tengu) a velkými opeřenými křídly za zády. Někdy však daitengu berou ptačí podobu tengu nižší hodnosti. Mnozí z nich sídlí v těžko přístupných horských vrcholcích a drží přísné náboženské pusty.

Daitengu žijí vysoko na vrcholcích hor daleko od lidských očí, kde tráví čas meditací a sebezdokonalováním. Jsou to velmi hrdí tvorové, jejichž moudrost a síla jsou mnohem vyšší než u jejich příbuzných kotengu. Nicméně daitengu mohou být stejně krutí a zákeřní, což je dělá mnohem nebezpečnějšími oproti malým tengu.

V souladu s buddhistickou tradicí se tengu stává člověk, který nespáchal zvláště těžké hříchy, aby se dostal do pekla, ale zároveň je příliš naštvaný, sebestředný, hrdý nebo nevěřící, což znamená, že se také nemůže dostat do ráje. V podobě tengu jsou všechny nedostatky takových lidí přehnané a démonické.

Ve skutečnosti mnoho přírodních katastrof je připisováno hněvu mocného daitengu, ale navzdory tomu tengu vyšší hodnosti se dokáží ovládnout. Někdy může daitengu dokonce i pomoci člověku, pokud ho považuje za hodného. Zatímco kotengu se v průběhu staletí s radostí mučili lidi a byli považováni za absolutní zlo, daitengu k lidem tak nepřátelští nebyli. Spíše byli vnímáni jako žijící v horách božští mudrci, kteří se věnovali buddhistickému učení Šugendó.¹⁰ Stoupenci této věrouky často uctívali tengu jako božstva. Možná právě díky tomu se lidem podařilo získat jejich respekt. Mnoho odvážlivců se vydávalo do hlubokých divočin horských lesů v naději, že od kotengu získají alespoň trochu moudrosti a znalostí.

Někdy se konečně stávalo, že ti, kteří byli hodní, získávali vše hledané. Říká se, že jeden ze slavných japonských válečníků Minamoto no Yoshitsune se učil vojenskému umění u tengu jménem Sodzebo. V 19. století se válečný charakter a krutost tengu začaly považovat za úctyhodnou vlastnost, která patří těmto mocným ptačím bytostem. Jejich znalosti a dovednosti byly oblíbeným dějem v umění rytiny uki-e, ale také v divadlech Nó a Kabuki. Od té doby se tengu stal jednou z nejznámějších a nejoblíbenějších postav japonského folkloru.

---

¹⁰ Jeho zakladatelem je legendární asketa, lékárník, bylinář a mystik En no Ozuno (někdy také En no Gyōja), který byl vyhoštěn na ostrov Idzumo kvůli obvinění z čarodějnictví. Přes to však jeho poznání v bylinné medicíně byla velmi ceněna. Dokonce jeden z jeho studentů Karakuni no Hirotsari byl údajně jmenován šéfem Služby lékáren. Šugendō je japonská synkretická doktrína spojující buddhismus, šintoismus a taoismus. Doslova pojem Šugendō označuje cestu askeze k získání nadpřirozených schopností. Toto učení je spojeno s rozvojem duchovních zkušeností a síly, klade důraz na askezi, život v horách a využívání přírodních sil ve prospěch praktikanta. Střediskem Šugendō je klášter Kimpusendži ve městě Jošino.

Umi bōzu

mořský mnich

海坊主
うみぼうず

Asi není tajemnější mořský jókai než obří umi bōzu. Skutečný vzhled tohoto stvoření není znám, protože byl vždy viděn pouze na ramena. Nicméně obvykle se zobrazuje jako něco podobného člověku s inkoustově černou kůží a dvěma kulatými očima. Podle očitých svědků se umi bōzu mezi sebou velmi liší. Jejich velikost se pohybuje od větší lodi až po tak nepředstavitelný rozměr, že nad vodou je vidět pouze vyklenutý tvář stvoření. Jeho hlava je hladká a kulatá jako u ctihodného mnicha, zatímco tělo je holé a černé jako stín.

Některé příběhy umi bōzu dodávají hadí rysy, zatímco jiné představují jókaie v přízračnější podobě. Tím se napodobuje kdyby gigantickému duchovi funayūrei.¹¹

Umi bōzu se objevuje v tichých nočních hodinách, kdy nic nepředznamenává mimořádné věci. Najednou, bez jakéhokoli varování, se počasí a moře dostanou do zuřivosti a z běsnící vody se vynoří titánské něco.

Tvor se pohybuje dopředu a rozbíjí loď na kusy buď jedním úderem nebo po částech – v závislosti na velikosti plavidla a samotném umi bōzu. Někdy místo zničení lodi umi bōzu požaduje od námořníků sud.

Používá ho k zaplavení paluby vodou a potopení celé posádky. Nicméně, pokud námořníci budou dost chytrí na to, aby umi bōzu dali sud bez dna, tvor bude neustále čerpat vodu, kdyžto plavidlo dostane šanci zmizet pryč.

Někteří lidé se domnívají, že umi bōzu to jsou duchové utonulých mnichů hozených do moře rozhněvanými vesničany (což naznačuje i název umi bōzu). Kvůli strašlivé smrti se duše těchto mnichů staly duchy, což je sblízuje se strašidelnými funayūrei, kterým jsou mořští mniši trochu podobní.

---

¹¹ V některých příbězích se vypráví, že umi bōzu nesnášejí cigaretový kouř a také jsou velmi urážliví. Jakékoliv slovo nebo pohled vnímají jako urážku a snaží se loď do odplaty převrhnout. Takže nejlepší věc, kterou lze udělat, pokud se tato příšera objeví, je nevsimnout si ji. Podobná praxe se používá i při útoku ze strany funayūrei.

Seznam literatury

1. Kwaidan: Ghost Stories and Strange Tales of Old Japan *autor Lafcadio Hearn*
2. In Ghostly Japan *autor Lafcadio Hearn*
3. The Night Parade of One Hundred Demons *autor Matthew Meyer*
4. The Hour of Meeting Evil Spirits: An Encyclopedia of Mononoke and Magic (Yokai) *autor Matthew Meyer*
4. Something Wicked from Japan *autor Ei Nakau*
5. The Book of Yokai: Mysterious Creatures of Japanese Folklore *autor Michael Dylan Foster*
6. YOKAI *autor Shigeru Mizuki*
7. The Japanese Fairy Book *autor Ozaki Yei Theodora*

